

Likestillings- og
diskrimineringsombudet

Kulturdepartementet
v/
postmottak@kud.dep.no

Vår ref.:
19/2384- 2- BEOI

Deres ref.:
19/5404-40

Dato:
27.02.2020

Høringssvar - NOU 2019: 19 Jenterom - gutterom og mulighetsrom

Innledning

Likestillings- og diskrimineringsombudet (ombudet) viser til Kulturdepartementets brev av 29. november 2019 om NOU 2019: 19 *Jenterom, gutterom og mulighetsrom. Likestillingsutfordringer for barn og unge*, med høringsfrist 2. mars 2020.

Ombudets mandat er å arbeide for likestilling og mot diskriminering på grunnlag av blant annet kjønn, etnisitet, religion, alder, seksuell orientering og nedsatt funksjonsevne, og gi veiledning om diskrimineringslovgivningen. Ombudet har dessuten et særlig ansvar for oppfølging og veiledning om aktivitets- og redegjørelsesplikten, som blant annet forplikter offentlige myndigheter til å aktivt motvirke stereotypier i all sin virksomhet.

Ombudet har også tilsynsansvar med at norsk rett og forvaltningspraksis er i samsvar med de forpliktelsene Norge har etter FNs rasediskrimineringskonvensjon (CERD), FNs kvinnediskrimineringskonvensjon (CEDAW) og FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD).

Ombudets overordnede syn

Ombudet vil berømme utvalget for en solid kunnskapsgjennomgang som viser omfanget og kompleksiteten i likestillingsutfordringene barn og unge møter på ulike arenaer. Perspektivene på kjønn og drøftingene av likestilling og

kjønnsforskjeller som utvalget har lagt til grunn, er nyanserte og godt faglig fundert.

Utvalgets situasjonsbeskrivelse vitner om at myndighetenes innsats til nå ikke er tilstrekkelig for å motvirke kjønnsstereotyper blant barn og unge. En viktig konsekvens av dette er at gutter og jenter fremdeles gjør svært tradisjonelle utdannings- og yrkesvalg, noe som bidrar til mindre fleksibilitet og dårligere ressursutnyttelse i arbeidslivet.

Ombudet har i vår rapportering til FNs kvinnekomité pekt på at myndighetene gjør for lite for å motvirke stereotype kjønnsroller og normer - særlig blant barn og unge, og at det mangler effektive tiltak for å motvirke eller balansere disse stereotypiene. Dersom utvalgets forslag om kompetanseløftet følges opp av myndighetene, vil dette bidra til at staten i større grad oppfyller Kvinnekonvensjonens artikkel 5, om å motvirke og avskaffe kjønnsstereotyper.

Ombudet etterlyser en langsiktig og helhetlig satsning, hvor opplæringssektoren og arbeidslivet ses i sammenheng. Utdannings- og arbeidslivsmyndighetene må lede an, og arbeidet må forankres i partssamarbeidet i arbeidslivet. Vi støtter derfor utvalgets to hovedforslag om et likestillingssekretariat for barnehage- og skolesektoren, og et kompetanseløft for likestilling og normkritikk i barnehage og skole.

Om utvalgets mandat

I utvalgets mandat er det beskrevet at utvalget skal ha et såkalt kjønn +-perspektiv, hvor kjønn ses i sammenheng med øvrige diskrimineringsgrunnlag, samt geografisk og sosioøkonomisk bakgrunn. Ombudet har tidligere pekt på hvor viktig det er å se ulike diskrimineringsgrunnlag i sammenheng, og mandatet utvalget har fått vitner om at myndighetene ønsker å prioritere arbeidet med kjønnsstereotyper og kjønnsidealer blant barn og unge – i tråd med ombudets og CEDAWs anbefalinger. Samtidig er ombudet opptatt av at det følger tydelige føringer med tiltakene og at offentlige myndigheter, og særlig kommunene og fylkesmannen, får økt kunnskap og gode verktøy for å jobbe med likestillingsintegrering (jamfør den styrkede aktivitets- og redegjørelsesplikten for offentlige myndigheter).

Utvalget er bedt om å se spesifikt på likestillingsutfordringer for barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn, som kan møte utfordringer i skjæringspunktet mellom kjønn, etnisitet og sosioøkonomisk status. Utvalget har gode drøftinger knyttet til variasjonen i likestillingsutfordringer som barn og unge med etnisk

minoritetsbakgrunn møter, og at dette ikke er noen enhetlig gruppe. Det er også bra at utvalget peker på at negativ sosial kontroll kan ha ulike uttrykk og konsekvenser for jenter og gutter, og at problemet også finnes i strenge, kristenkonserverative miljøer. Tiltak rettet mot negativ sosial kontroll er allerede nedfelt i regjeringens handlingsplaner og integreringsstrategi. Men ombudet mener at det interseksjonelle perspektivet som utvalget har lagt til grunn i liten grad gjenspeiles i forslagene til tiltak, med unntak av forslaget om en strategi for å øke minoritetsjenters deltakelse i idrett.

Om utvalgets perspektiver på kjønn og likestilling

I kapittel 2 og 3 redegjør utvalget for hvilke forståelser av kjønn og likestilling de legger til grunn, hvordan kjønn forstås og hvordan betydningen av kjønn varierer med barn og unges bakgrunn og utgangspunkt. Utvalget vektlegger også at likestilling i bunn er et spørsmål om rettferdighet, ment som at alle skal ha like muligheter uavhengig av kjønn og andre forskjellsmarkører.

Ombudet støtter utvalgets perspektiver på kjønnsforskjeller, for eksempel at målet ikke er å fjerne kjønnsforskjeller, men å jobbe for at kjønnsforskjeller ikke legges til grunn for praksiser som fører til negative konsekvenser for den enkelte. Stereotype forestillinger og generaliseringer på grunnlag av kjønn må motarbeides, slik at de ikke begrenser valgmulighetene og livsutfoldelsen til barn og unge. Ombudet mener også det er viktig å peke på at det finnes mange måter å være gutt/mann og jente/kvinne på, i tillegg til at det også finnes flere kjønnsidentiteter utover den binære forståelsen av kjønn. Utvalget påpeker med rette at kjønn både er noe vi *er* og noe vi *gjør*. Dette er viktige presiseringer.

Ombudets kommentarer til utvalgte forslag

Ombudet slutter seg til utvalgets overordnede mål for tiltakene de foreslår: Det ene er å bidra til å bryte kjønnsstereotyper som hindrer barn og unge i å utfolde seg, og som begrenser muligheter på grunn av kjønn. Det andre målet er å bidra til bedre kjønnsbalanse, fortrinnsvis innen utdanning og arbeidsliv. I det følgende kommenterer vi utvalgte forslag nærmere. De øvrige forslagene har vår støtte, men vil ikke kommenteres nærmere.

Ombudet støtter forslaget om et likestillingssekretariat for opplæringssektoren

Utvalget foreslår at Kunnskapsdepartementet oppretter et likestillingssekretariat i Utdanningsdirektoratet som skal sørge for at arbeidet

med likestilling innenfor opplæringssektoren blir systematisk, målrettet, planmessig og dermed fører til endring.

Ombudet støtter utvalgets forslag om å opprette et likestillingssekretariat i Utdanningsdirektoratet. I dag finnes det kun noen få og små tiltak uten en plan eller overordnet koordinering. Ombudet er derfor svært positiv til forslaget om et likestillingssekretariat med en koordinerings- og pådriverrolle.

Kjønnsdelte utdanningsvalg bidrar til å opprettholde et kjønnsdelt arbeidsmarked, med forskjeller i lønn, arbeidstid og arbeidsbelastning. Samtidig forsterker det kjønnsdelte arbeidsmarkedet gutter og jenters utdanningsvalg og reproducerer kjønnsstereotyper. Det er urealistisk å tro at disse, delvis selvforsterkende prosessene skal opphøre uten at opplæringssektoren får økt bevissthet, kompetanse og ressurser. For å lykkes er det en viktig forutsetning at dette arbeidet ikke overlates til noen få, spredte «ildsjeler», men koordineres og drives frem av et fagmiljø som kan veilede på bakgrunn av tydelige krav.

Fordi utdanningsvalg ikke kan løsrives fra realitetene i arbeidslivet, er det en videre forutsetning at dette arbeidet koordineres med arbeidet til arbeidslivsmyndighetene.

Ombudet deler utvalgets kritiske analyse av myndighetenes manglende aktivitet og innsats på feltet likestilling i barnehage og skole. Som utvalgets kunnskapsgjennomgang påpeker, utvikler barn og unge sin identitet blant annet på bakgrunn av hvilke kjønne forventninger de møtes med. For eksempel mangler det for eksempel nye og oppdaterte handlingsplaner for likestilt pedagogisk praksis og rekrutteringskampanjer for å rekruttere og beholde menn i barnehagen. Øremerkede midler til spesielle likestillingstiltak i barnehage hos fylkesmannen er slått sammen med potten for andre typer utviklingsprosjekter. Prosjekter om likestilling er derfor blitt mer sporadiske (s.104).

At det foreligger formelle plikter til å ha likestilling på dagsorden i barnehagene i f.eks. rammeplan er ikke tilstrekkelig. Forskning viser at likestilling og likestilt pedagogisk praksis står svakt i norsk barnehage i dag. Det samme bildet gjenfinnes også i skolen, og gjenspeiles i unges kjønnsstradisjonelle valg i videregående utdanning.

Ombudet støtter et kompetanseløft om likestilling og normkritikk i barnehage og skole

Utvalget anbefaler at utdanningssektoren gjennomfører et omfattende og landsdekkende kompetanseløft i skoler og barnehager om likestilling og normkritisk pedagogikk. Egne deler av kompetanseløftet må omfatte kjønnsdelte utdanningsvalg (rettet mot ansatte i ungdomsskolen) og kunnskap om kjønn, kropp og seksualitet.

Ombudet støtter forslaget, og foreslår at også skolefritidsordningen (SFO) inkluderes i kompetanseløftet. Målet om likestilling er allerede nedfelt i styringsdokumentene til både skoler og barnehager. Samtidig viser forskning at det praktiske likestillingsarbeidet glipper i hverdagen, og generelt prioriteres lavt.

Utvalget foreslår en modell der styrere og pedagogiske ledere i barnehage, og ledere og kontaktlærere i grunnskolen blir pålagt å gjennomføre et kompetanseløft på feltet. For å få til det, er det viktig at kompetanseløftet gjennomføres på en måte som gjør at skoler og barnehager selv føler et eierskap til temaene og metodene. I likhet med utvalget, mener ombudet at det er avgjørende med kunnskap om *hvorfor* de som jobber med barn og unge trenger kunnskap og bevissthet om kjønn, likestilling og kjønnsstereotyper. Ett viktig tiltak vil derfor være å sikre at ansatte i opplæringssektoren kurses jevnlig, slik utvalget foreslår. En modell for en slik kunnskapsutvikling kan være krav om regelmessig kompetanseheving, slik som Advokatforeningen stiller til sine medlemmer, for å sikre kvalitet i yrkesutøvelsen.

Ombudet deler utvalgets vurderinger av hvor formative barneårene er for innlæring av kjønnsroller og barns identitetsutvikling. Derfor er det problematisk når forskning viser at barnehageansatte i mange sammenhenger møter gutter og jenter forskjellig og ofte med tradisjonelle kjønnsrolleforventninger i barnehagehverdagen. Sentralt i normkritisk pedagogikk er bevisstgjøring av personalet på hvordan de møter barna, og hvilke normer de selv formidler. Mange studier viser at personalet selv opplever at de ser barna som individer, mens de i praksis ofte møter barna med kjønnsstereotype forventninger som bygger oppunder tradisjonelle kjønnsroller. Det paradoksale resultatet er at barna i en del sammenhenger ikke blir sett og møtt i tilstrekkelig grad som individer.

Fordi SFO ikke regnes som en del av grunnopplæringen, er den ikke underlagt skolens styringsdokumenter. Dermed finnes det ingen bestemmelser knyttet til

arbeid med likestilling eller kjønnsstereotyper for SFO, verken i lovverket eller i Udirs nettressurser for kvalitetssikring og veileder til kommunene. NOVAs kunnskapsoppsummering viser at det heller ikke finnes studier av SFO med kjønns- og likestillingsperspektiv. Det er derfor gode grunner til å anta at kompetansen og bevisstheten omkring kjønn og likestilling på SFO er utilstrekkelig. Ombudet foreslår derfor at også ansatte på SFO omfattes av det foreslåtte kompetanseløftet på lik linje med ansatte i skole og barnehage. At SFO-ansatte også får et obligatorisk kurs er viktig, siden kun ni prosent av de ansatte har lærer- eller annen pedagogutdanning. Forslaget om styrking av kjønnsperspektivet i lærerutdanningen vil dermed ikke komme SFO-ansatte flest til gode.

Utvalget har rett i at for å få til en positiv endring av kultur og struktur som ivaretar likestilling og normkritisk pedagogikk, kreves det at opplæringssektoren prioriterer likestillingsarbeid i langt større grad enn i dag. Ombudet støtter også de øvrige forslagene i forlengelsen av kompetanseløftet, for eksempel at det er behov for et styrket kjønns- og likestillingsperspektiv i lærerutdanningen og støttemateriell til lærere (NOU s. 268), og i læremidlene i grunnskolen (s. 269).

I dag er integreringen av kjønnsperspektiver i lærerutdanningen ganske tilfeldig og i stor grad overlatt til den enkelte institusjon. Ombudet støtter opp om at det er viktig å få mer likestillingskompetanse inn i lærerutdanningen. Ansatte i hele opplæringssektoren bør lære barna å reflektere omkring kjønn og identitet, samtidig som de ansatte trenes i å reflektere over egen identitet, makt og rolleforståelse i møtet med barna.

Nasjonal satsing for at flere menn skal velge helse, omsorg og pedagogiske fag i høyere utdanning

Utvalget foreslår at myndighetene etablerer en nasjonal satsing for å rekruttere menn til helse-, omsorgs- og lærerutdanningene i høyere utdanning.

Ombudet støtter forslaget. Ombudet mener det trengs en stor nasjonal satsning for å rekruttere gutter til helse- og omsorgsutdanninger og pedagogiske utdanninger. Å bruke ulike virkemidler for å øke andelen menn i disse fagene vil bidra til å bryte ned kjønnsstereotyper og skape positive rollemodeller, noe som kan ha betydning for gutters utdannings- og fremtidige karrierevalg. Samtidig vil vi understreke at de tiltakene som er rettet mot jenter må bestå. Som utvalget foreslår, bør tiltakene evalueres, slik at man vet hvilke tiltak som

faktisk fungerer - både med tanke på rekruttering inn i yrket, men også at det underrepresenterte kjønnnet forblir i yrket over tid. Erfaringene fra tiltakene rettet mot jenter, kan også være nyttige når man skal vurdere tiltak rettet mot gutter.

Utvalget skriver også at et solid løft i status og lønn i en del kvinnedominerte yrker ville gjort det enklere å få flere gutter til å velge utradisjonelt, men at de ikke har foreslått tiltak knyttet til dette fordi forhold i arbeidsmarkedet generelt ligger utenfor utvalgets mandat (s. 245). Ombudet ser begrensningene i mandatet, men mener likevel at likelønnsspørsmålet er en underliggende, strukturell utfordring som myndighetene må adressere for å nå målet om bedre kjønnsbalanse innen utdanning og arbeidsliv. Satsinger for å endre gutters individuelle utdanningsvalg vil bare i begrenset grad bote på strukturelle ulikheter knyttet til lønn, arbeidstid og karriereutvikling i kvinnedominerte yrker.

Kjønnspoeng i høyere utdanning

Utvalget anbefaler å erstatte dagens søknader fra høyere utdanningsinstitusjoner om bruk av tilleggspoeng og alternative opptakskriterier med felles søknader for studiesteder som tilbyr samme studieprogram i regi av Universitets- og høyskolerådet.

Dette forslaget er i tråd med tilsvarende forslag fremmet av Stoltenberg-utvalget. Ombudet støtter i utgangspunktet forslaget, men har noen kommentarer.

Ombudet forstår forslaget om felles søknadsprosess slik at kjønnspoeng skal innføres på samtlige studiesteder som tilbyr det aktuelle studieprogrammet, ikke kun på det enkelte studiested. Tanken er at dette vil ha større kraft og være stort nok i skala til at man kan evaluere effekten av tiltaket. Det kan i praksis bety at kjønnspoeng vil bli brukt på enkelte studiesteder der det ikke foreligger underrepresentasjon, selv om det nasjonalt sett er en underrepresentasjon på den aktuelle studieretningen. Hvorvidt dette vil være lovlig, må vurderes opp mot likestillings- og diskrimineringsloven.

Det samme gjelder bruken av kjønnspoeng som sådan. Ombudet er i utgangspunktet positiv til bruk av kjønnspoeng der ett kjønn er klart underrepresentert, som et ledd i en helhetlig satsing med flere tiltak for å få en jevnere kjønnsfordeling på ulike studier og innen ulike yrker. Vi understreker likevel at dette virkemiddelet må vurderes konkret opp mot bestemmelsen om

positiv særbehandling i likestillings- og diskrimineringsloven og EUs likebehandlingsdirektiv 2006/54/EF, som Norge er bundet av gjennom EØS-avtalen. I denne vurderingen har det blant annet betydning hvilke andre tiltak som er forsøkt, at ordningen er midlertidig og hvilken virkning særbehandling som tilleggspoeng innebærer får for andre.

Faget utdanningsvalg og rådgivning om utdanningsvalg i ungdomsskolen

Utvalget foreslår at utdanningsmyndighetene sørger for at læreplanen for faget utdanningsvalg inneholder kompetansemål som bidrar til mer praktisk undervisning. Kjønn og normkritikk må være tydelige perspektiver i faget. Myndighetene må også legge til rette for mer praksis i faget gjennom å utvikle veiledningsmateriell og spre gode eksempler.

Ombudet støtter forslaget. Ombudets erfaring er at hvordan faget utdanningsvalg gjennomføres, varierer stort fra skole til skole. Vi kjenner til tilfeller der faget brukes som ekstratimer, og at det ofte er nyansatte eller vikarer som underviser i faget. Vi anbefaler derfor myndighetene å vurdere å innføre kompetansekrav for de som underviser i faget, for å sikre god kvalitet på undervisningen. Kravet kan oppfylles gjennom lærerutdanningen, og gjennom enkeltstående kurs for lærere som allerede er i arbeid. Videre bør det også vurderes hvordan det kan legges til rette for en nasjonal standard for undervisningen i faget, slik at elever i hele landet får et likeverdig tilbud.

Vi støtter utvalgets vurdering om at faget må bli mer praktisk, og at elevene må komme mer ut av klasserommet, få mer praktisk utprøving av ulike typer arbeid, og møte eller «skygge» yrkesutøvere i ulike yrker, jamfør forslagene om kjønnsbevisst arbeidspraksis til ungdomsskoleelever i kommunene og rollemodell for yrkesfag (NOU s. 270).

Likestillingsstipend for det underrepresenterte kjønn på svært kjønnskjeve studieretninger i videregående opplæring

Utvalget foreslår at Kunnskapsdepartementet piloterer en ordning med likestillingsstipend for det underrepresenterte kjønn på svært kjønnskjeve utdanninger i videregående opplæring

Ombudet støtter i utgangspunktet forslaget. Dette ble også foreslått av Likestillingsutvalget i 2012, men ikke gjennomført. Ombudet er positiv til at det gjennomføres et pilotprosjekt for å få en jevnere kjønnsbalanse i videregående opplæring, men understreker at likestillingsstipendet må komme som ett av

flere tiltak. Økonomiske insentiver alene er ikke tilstrekkelig for å få unge til å velge utradisjonelt. Lovligheten av likestillingsstipender må også vurderes konkret opp mot vilkårene for bruk av positiv særbehandling etter likestillings- og diskrimineringsloven, på samme måte som forslaget om kjønnspoeng (NOU s. 273).

Arbeid for bedre kjønnsbalanse tas eksplisitt inn i mandatet til Samarbeidsrådet for yrkesopplæring (SRY) og de faglige rådene

Utvalget foreslår at arbeid for bedre kjønnsbalanse tas eksplisitt inn i mandatet til Samarbeidsrådet for yrkesopplæring (SRY) og de faglige rådene.

Ombudet støtter forslaget. Som utvalget påpeker, er trepartssamarbeidet mellom arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene og myndighetene en sentral del av styringen av fag og yrkesopplæringen i videregående opplæring. Ombudet deler utvalgets vurdering av at det er viktig å engasjere næringslivet og partene i arbeidslivet i temaet, i samarbeid med myndighetene. Partssamarbeidet spiller også en viktig rolle i arbeidet med å få unge til å velge utradisjonelt. Prosjekter som stimulerer til utradisjonelle utdanningsvalg som partene har deltatt i, som *Jenter i bil og elektro*, *Jenter og teknologi* og *Menn i helse*, bør holde fram – og resultatene evalueres.

Fylkeskommunene må tilrettelegge for utradisjonelle valg

Utvalget foreslår

- *at Kunnskapsdepartementet pålegger skoleeiere et særlig ansvar for å følge opp elever som har valgt utradisjonelt. Udir bør utvikle veiledere til skoleeier/skoler og lærere om hvordan de best kan følge opp elevene i løpet av skole- og lærlingetiden*
- *at myndighetene etablerer en tilskuddsordning som lærlingebedrifter kan søke på for å tilrettelegge for lærlinger av det underrepresenterte kjønn*
- *at fylkeskommunene etablerer nettverk for underrepresenterte kjønn i svært kjønnskjeve yrkesfag. Myndighetene bør også opprette en tilskuddsordning som arbeidstakerorganisasjoner og arbeidsgivere kan søke på for å etablere nettverk for de som er ute i arbeidslivet*

Ombudet støtter forslagene, og ønsker en konkretisering av fylkesmannens rolle i likestillingsarbeidet velkommen. Fylkesmannen har en viktig rolle i det regionale likestillingsarbeidet. For at fylkesmannen skal kunne følge opp likestillingsarbeidet på en god måte, er det avgjørende at det kommer eksplisitte pålegg og ekstra ressurser til dette fra sentrale myndigheter. Fylkeskommunens

og skoleeierne arbeid bør ses i sammenheng med offentlige myndigheters plikt til aktivt likestillingsarbeid.

Utvide oppdraget til Norges idrettsforbund (NIF) om arbeid med kjønn og likestilling

Utvalget foreslår at Kulturdepartementet utvider oppdraget i tildelingsbrevet til Norges idrettsforbund med flere og tydeligere krav til arbeidet med likestilling når det gjelder barne- og ungdomsidretten.

Ombudet støtter forslaget. På bakgrunn av ønsket om å beholde jentene i idretten, bør myndighetene stille krav om at kvinneidretten prioriteres på lik linje med herreidretten, og at NIF tydelig prioriterer arbeidet med for å få flere kvinner inn på leder- og trenersiden i særforbundene.

Større mangfold i medietilbudet til barn og unge

Ombudet støtter forslagene. Blant forslagene er at myndighetene skal veilede og følge opp større norske spillselskaper når det gjelder å arbeide aktivt med likestilling og inkludering i tråd med pliktene i likestillings- og diskrimineringsloven. Ombudet kan bistå med veiledning overfor de store spillselskapene om likestillingspliktene i loven.

Strengere regulering og bedre håndheving av lovverket om markedsføring

Utvalget foreslår at regjeringen innfører strengere regulering i markedsføringsloven og foreslår endringer i loven for å hindre reklame som kan bidra til kroppspress.

Ombudet støtter forslaget. Barn og unge har alltid blitt utsatt for en viss grad av markedsføring og kjøpepress, men ombudet er bekymret for det økende kommersielle presset og den konstante markedsføringen som barn og unge nå utsettes for gjennom sosiale og andre former for digitale kanaler. Forskning viser at markedsføringen ofte formidler svært stereotype kjønnsroller og bidrar til å underbygge urealistiske kroppsidealer, særlig for jenter, men også for gutter.

Ombudet støtter derfor forslaget om strengere regulering for markedsføring rettet mot barn og unge, og mener videre at det det kan være hensiktsmessig å skjerpe krav til markedsføring rettet mot voksne som barn likevel kan eksponeres for, for eksempel knyttet til kosmetisk kirurgi. Dette innebærer også

at myndighetene bør stille tydelige krav i dialog med internasjonale plattformeiere og er en pådriver for en strengere lovgivning og kontroll når det gjelder digital markedsføring, jamfør NOU s. 279. Ombudet støtter også forslaget et samarbeidsforum for å motvirke markedsføring som fører til kroppspress, og at regjeringen følger opp de bransjestyrte retningslinjene mot kroppspress i sosiale medier.

Opplæring for å gjøre barn og unge til kritiske og bevisste forbrukere

Utvalget foreslår at det tas inn som tydelige kompetansemål i læreplanene i skolen at barn og unge skal ha kunnskap om kommersielt press og påvirkning i digitale medier.

Ombudet støtter forslaget. Ombudet støtter utvalgets anbefalinger om at skolen må styrke barn og unges kunnskap om kommersielt press og påvirkning i digitale medier, at temaene må stå som tydelige kompetansemål i læreplanene, og at kunnskap om dette temaet også må være en del av lærerutdanningen. Gitt at barn og unge er utsatt for konstant markedsføring via sosiale medier, spill og internett generelt, er det avgjørende at de får kunnskap om hvordan reklame og markedsføring fungerer og hva det gjør med oss.

Dette er særlig viktig med tanke på såkalt influensermarkedsføring i sosiale medier, hvor den personlige vinklingen og relasjonen som influenseren har til sine følgere, gjør at barn og unge kanskje ikke oppfatter at innholdet som deles er reklame. I forlengelsen av dette tiltaket, støtter ombudet også forslaget om en tilskuddsordning hvor barn og unge selv kan søke på for å gjennomføre tiltak mot press og stress, og for å styrke unges selvbilde (NOU, s 280).

Utredning av skolehelsetjenesten

Utvalget anbefaler at det gjennomføres en utredning av hvordan skolehelsetjenesten og helsestasjon for ungdom fungerer for gutter og jenter, og hvordan dette ser ut i ulike kommuner i Norge.

Ombudet støtter forslaget. Skolehelsetjenesten er et viktig lavterskeltilbud for barn og unge, og det er bekymringsverdig at tilbudet varierer geografisk og at det er mangel på ressurser, slik utvalgets kunnskapsgjennomgang viser. Ombudet mener det er særlig viktig å finne ut av hva som skal til for at gutter skal oppsøke skolehelsetjenesten.

Bedre undervisning om kjønn, kropp og seksualitet i skolen

Utvalget foreslår at myndighetene følger opp anbefalingene fra faggruppen som fulgte evalueringen av undervisningen om seksualitet i skolen

Ombudet støtter forslaget. Ombudet har tidligere anbefalt til CEDAW-komiteen at det utvikles minstestandarder for undervisningen om kjønn og seksualitet i skolen for å sikre god undervisning. Ombudet støtter navneendringen av faget til «Undervisning i kjønn, kropp og seksualitet», som bedre reflekterer fagets innhold. Som utvalget påpeker, har seksualundervisningen blitt kritisert over tid, fra både elever og foresatte, lærere, media og forskere. Ombudet støtter derfor opp om den eksterne faggruppens anbefaling og hvordan undervisningen om seksualitet kan styrkes i skolen.

Kompetanseløft for lærere som underviser om kjønn, kropp og seksualitet, og for barnehagelærere

Utvalget foreslår at det foreslåtte kompetanseløftet i skole og barnehage inneholder en egen del om kjønn, kropp og seksualitet, rettet mot dem som underviser om disse temaene. Kunnskap om kjønn, kropp og seksualitet i småbarnsalderen må inkluderes i delen om normkritikk og likestilling rettet mot barnehageansatte.

Ombudet støtter forslaget. Vi redegjør nærmere for vår samlede vurdering av kompetanseløftet i punkt 2.2.

Informasjon om barn og unges kjønn, kropp og seksualitet til småbarnsforeldre som bruker helsestasjonen

Utvalget foreslår at helsemyndighetene utarbeider informasjon om kjønn, kropp og seksualitet til foreldre som bruker helsestasjonen og sørger for at temaene tas opp i samtaler ved småbarnskontroll.

Ombudet støtter forslaget, da helsestasjonen er et viktig lavterskeltilbud som når svært mange foreldre.

Behov for et sterkere virkemiddelapparat

Utvalget foreslår at det sektorovergripende virkemiddelapparatet for likestilling blir tydeligere og styrkes. Likestillingssekretariatet i Utdanningsdirektoratet vil være en del av et styrket virkemiddelapparat på likestillingsfeltet.

Ombudet er en del av det statlige virkemiddelapparatet, og vi vil derfor kommentere mer utfyllende på forslagene knyttet styrkingen av det statlige virkemiddelapparatet for likestilling. Ombudets rolle er omtalt på side 265 og 266. Når det gjelder aktivitetsplikten for offentlige myndigheter, skal ombudet ikke føre tilsyn med den, men ha en oppfølgingsrolle.

Utvalget er tydelig på at det er behov for et systematisk og kontinuerlig likestillingsarbeid på alle nivåer i det offentlige, og gir en rekke gode anbefalinger for dette. Ombudet deler forståelsen av at aktivitets- og redegjøringsplikter er viktig, men at pliktene ikke i seg selv fører til et aktivt likestillingsarbeid. Derfor støtter vi at det bør stilles krav og forventninger blant annet gjennom tildelingsbrev og oppdragsbrev, og at myndighetene sikrer god informasjon og spredning av kunnskap, verktøy og eksempler.

Offentlige myndigheters aktivitetsplikt er omfattende og ambisiøs. Den skal både føre til ikke-diskriminerende og likeverdige offentlige tjenester, og til ikke-diskriminering og likestilling i alle deler av samfunnet der det offentlige har myndighet til å utøve forvaltning og implementere politikk.

Det er viktig å se arbeidet med å fremme likestilling i sammenheng med arbeid for å hindre diskriminering. Likestilling er mer enn fravær av diskriminering, men ved å jobbe systematisk og kontinuerlig for å hindre diskriminering oppnår man likeverdige tjenester, og også økt likestilling. Norske myndigheter har dessuten forpliktet seg gjennom internasjonale menneskerettighetskonvensjoner til å aktivt hindre diskriminering av grupper som er særlig utsatt for dette.

Statlige likestillingsmyndigheter må få styrket sin rolle og få økte ressurser

Utvalget foreslår

- *at Kulturdepartementet må få en tydelig rolle som pådriver overfor departementsfellesskapet og sørge for at pliktene i likestillings- og diskrimineringsloven om aktivt likestillingsarbeid for offentlige myndigheter gjøres kjent.*

- *at Kulturdepartementet gir Bufdir et tydelig oppdrag om å bidra til å gjøre pliktene bedre kjent og utvikle verktøy og kunnskapsgrunnlag som er nyttig for de ulike myndighetene i sitt arbeid for økt likestilling, jamfør aktivitets- og redegjørelsesplikten. Det bør følge midler med oppdraget. Departementet bør også følge med på om det er behov for å styrke LDO ytterligere til arbeidet med å følge opp aktivitets- og rapporteringspliktene.*

Ombudet støtter forslagene. Vi deler utvalgets vurdering om at økt påtrykk fra sentrale myndigheter og økte ressurser er en forutsetning for at dette arbeidet skal lykkes – særlig nå som pliktene er konkretisert og styrket i likestillings- og diskrimineringsloven.

En viktig forutsetning for at aktivitets- og redegjørelsesplikten skal bli noe mer enn en formell lovpålagt plikt, er at offentlige myndigheter får kunnskap om *hvorfor* likestillingsarbeid er viktig, og hvordan dette arbeidet gagnar virksomheten som helhet, både i arbeidsgiver- og myndighetsrollen – som for øvrig bør ses i sammenheng. I tillegg til at Bufdir får et tydelig oppdrag om å gjøre pliktene kjent, anbefaler ombudet et bevisst kommunikasjonsarbeid med vekt på motivasjon og gevinster ved likestillingsarbeid framfor plikt.

Videre er det avgjørende å få på plass gode verktøy, som er lette å bruke. Basert på ombudets erfaringer med tilsyn av kommunenes arbeid med aktivitets- og redegjørelsesplikten, anbefaler ombudet at verktøy knyttet til arbeidsgiverplikten utvikles slik at de kan integreres i de lønns- og personalsystemene som kommunene allerede bruker. På denne måten senkes terskelen for å komme i gang med arbeidet.

En konkretisering av fylkesmannsembetets rolle i likestillingsarbeidet

Utvalget foreslår at

- *Fylkesmannen får et konkretisert oppdrag i tildelingsbrev om å arbeide for å fremme likestilling i barnehagesektoren og et tilsvarende oppdrag i grunnskolen. Det bør gjeninnføres likestillingsteam i hver fylkesmannsregion. Det må følge midler med oppdraget.*
- *LDO og fylkesmannen må samarbeide om hvordan LDOs oppfølging av aktivitets- og redegjørelsesplikten kan ses i sammenheng med, og utfylle, fylkesmannens tilsyn. Fylkesmannen må få tilført øremerkede midler til likestillingsarbeidet i skole og barnehage for at dette arbeidet skal få prioritet.*

Ombudet støtter forslagene. Bakgrunnen for dette forslaget er at fylkesmennenes arbeid med likestilling ble lavere prioritert og mer sporadisk

etter at de øremerkede midlene ble fjernet i 2014. Dette illustrerer poenget om at når likestilling blir alles jobb, er det ingens ansvar. Ombudet støtter derfor forslaget, og er positive til et samarbeid med fylkesmannen om oppfølging av aktivitets- og redegjørelsesplikten for offentlige myndigheter.

Kommunene må utarbeide en likestillingsplan på områder som er viktige for barn og unge

Myndighetene legger til rette for at kommunene i større grad kan utvikle planer og mål for sitt likestillingsarbeid. Regjeringen bør opprette en likestillingspris som deles ut til den kommunen som arbeider best med likestilling.

Ombudet støtter forslaget, men har noen kommentarer. Utvalget peker på at en slik likestillingsplan er en måte for kommunene å følge opp aktivitets- og redegjørelsesplikten på. Planene er ment å hjelpe kommunene å få oversikt over sine likestillingsutfordringer, slik at de kan sette i verk tiltak og følge med på effekten av disse. Flere av utvalgets forslag til tiltak bør ses i sammenheng med en slik likestillingsplan, for eksempel forslaget om kartlegging av tilbudet i kulturskolen (NOU s. 275) og forslaget om at kommunen skal bidra til kjønnsbevisst arbeidspraksis til ungdomsskoleelever (s. 270).

Utvalget skriver også at KS – kommunenes interesseorganisasjon, bør være en sentral medspiller. Ombudet mener det er avgjørende at KS kommer på banen og tar et tydelig eierskap til aktivitets- og redegjørelsespliktene for offentlige myndigheter, og bidrar til å motivere kommunene. Kommunesektorens arbeidsgiverforening i Sverige, SKL, har jobbet med dette i lengre tid og har prosjekter som kan være til inspirasjon for norske kommuner og fylkeskommuner.

Ombudet mener at tydeligere krav fra sentrale myndigheter, i kombinasjon med økt kunnskap og gode og lett tilgjengelige verktøy for likestillingsarbeid er langt viktigere enn etableringen av en likestillingspris. Samtidig anerkjenner vi utvalgets syn på at en slik pris kan ha en viktig symbolverdi.

Behov for kunnskap

Utvalgets omfattende kunnskapsgjennomgang viser at det er begrenset med forskning på kjønn, kjønnsstereotyper og kjønnslikestilling knyttet til barn og unge, og at den norske likestillingsforskningen først og fremst foregår på de

voksnes arenaer. Som utvalget peker på, finnes det en god del forskning om barn og unge hvor kjønn er en variabel, men hvor de videre analysene ikke har et kjønns- eller likestillingsperspektiv. Ombudet støtter derfor utvalgets anbefaling om en tiårig satsning på forskning og kunnskap om kjønn og likestillingsutfordringer, kanalisert via Forskningsrådet.

I våre tre seneste rapporter til FNs kvinnekomité har ombudet uttrykt bekymring for en økende seksualisering av jenter og unge kvinner, og den massive markedsføringen som barn og unge utsettes for via digitale og sosiale medier, er ofte svært kjønnsstereotyp. Vi støtter derfor utvalgets forslag om økte ressurser til forskning på likestillingsutfordringer, særlig knyttet til seksualisering, porno og seksuelle praksiser på nett. Det er avgjørende med mer kunnskap om hvordan pornografi påvirker barn og unges seksuelle mediepraksiser.

Ombudet etterlyser en langsiktig og helhetlig satsing

Utvalgets utredning viser hvor gjennomgripende og omfattende likestillingsutfordringer barn og unge møter i oppveksten, og følger opp med gode forslag til tiltak for å motvirke kjønnsstereotyper og bedre kjønnsbalansen innen utdanning og arbeidsliv. Ombudet minner om at myndighetene har etterspurt kunnskap og tiltak for å bedre kjønnsbalansen innen utdanning og arbeidsliv tidligere, men at tiltakene til nå har vært få og for spredte, og kun i begrenset grad fulgt opp og evaluert.

Å endre normer og holdninger og åpne mulighetsrommet for alle uavhengig av kjønn krever en langsiktig og helhetlig satsing. På bakgrunn av utvalgets arbeid, forventer ombudet at utdannings- og arbeidslivsmyndighetene nå prioriterer likestillingsarbeidet på barn og unges arenaer.

Vennlig hilsen

Hanne Inger Bjurstrøm
likestillings- og diskrimineringsombud

Beate Sletvold Øistad
rådgiver

Dokumentet er elektronisk godkjent, og gyldig uten signatur.